

Povrch zařízení, které má přijít do styku s mlékem a mlezivem (nástroje, nádoby, cisterny atd. určené k dojení, sběru nebo k přepravě), musí být snadno čistitelný a případně dezinfikovatelný a musí být udržován v řádném stavu. To vyžaduje použití hladkých, omyvatelných a netoxických materiálů. Po použití musí být takové povrchy vyčištěny a případně vydezinfikovány.

Hygiena během dojení, sběru a přepravy

Dojení se musí provádět hygienicky, zejména je třeba zajistit, aby před zahájením dojení byly struky, vemen a přilehlé části čisté, aby byla identifikována zvířata, která se podrobila léčbě, v jejímž důsledku může dojít k přenosu reziduí do mléka a mleziva a aby mléko od takových zvířat nebylo do konce předepsané ochranné lhůty použito k lidské spotřebě. Bezprostředně po nadojení musí být mléko uchováno na čistém místě, které je navrženo a vybaveno tak, aby se zamezilo kontaminaci.

Mléko musí být ihned zchlazeno na teplotu nejvýše 8°C, jedinou výjimkou je, pokud je do dvou hodin zahájeno jeho zpracování.

Hygiena personálu

Osoby provádějící dojení a/nebo manipulující se syrovým mlékem a mlezivem musí mít vhodný čistý oděv a osoby provádějící dojení musí udržovat vysoký stupeň osobní čistoty. V blízkosti místa dojení musí být k dispozici vhodná zařízení, která dojičům a osobám manipulujícím se syrovým mlékem a mlezivem umožní omytí rukou a paží.

Požadavky na tepelné ošetření

Při zpracování mléka je až na výjimky potřebné provést jeho tepelné ošetření – pasterizaci. Pasterizace se dosahuje ošetřením:

- vysokou teplotou po krátkou dobu (nejméně 72°C po dobu 15 sekund)

- nízkou teplotou po dlouhou dobu (nejméně 63°C po dobu 30 minut)

Tvrdé sýry s delší dobou zrání a sýry upravované později pařením na nitě, korbáčky, pařenici či jiné speciality se zpravidla vyrábí z nepasterizovaného mléka.

U ovčího mléka je přímý prodej syrového mléka k lidské spotřebě zakázán. Tento zbytečný zákaz je neodůvodnitelným projevem úřednické zvrůle. Přesto většinou farem s chovem dojených plemen ovcí nevadí, protože mléko je určeno především ke zpracování. Výtěžnost ovčího mléka při výrobě sýrů je zhruba dvojnásobná ve srovnání s kravským nebo kozím mlékem.

Zámysl výroby mléčných výrobků a jejich prodej vyžadují podrobnější seznámení s potřebnou legislativou. Vhodná je například Metodika pro praxi: Faremní zpracování mléka v ekologickém zemědělství, vydal Bioinstitut Olomouc, 2009.

U malých faremních mlékáren, které nemají v úmyslu provozovat velkoobchodní činnost, je potřebné seznámit se přímo s ustanoveními Nařízení EU 852/2004, které stanoví některé požadavky mírněji.

Výroba a zrání ovčích sýrů v ČR

Spolek poradců v ekologickém zemědělství ČR

Téma:

Chov dojených plemen ovcí v ekologickém zemědělství

č.43.

Autor:

Ing. Ivan Hrbek Metodické listy

Tento metodický list uvádí nejdůležitější zásady chovu ovcí dojených plemen se zaměřením na zvláštnosti v ekologickém zemědělství. Chov ovcí dojených plemen a zpracování ovčího mléka nemá v českých zemích takovou tradici, jako např. v sousedním Slovensku. Hlavním produktem chovu ovcí bývala tradičně vlna, v posledních letech se setkáváme s výrazným příklonem k využití masné užitkovosti ovcí.

S chovem dojených plemen se setkáváme spíše na malých rodinných farmách, kde je pastvou ovcí možné udržovat svažitě a jinak nevyužitelné pozemky. Zpracování mléka na ovčí sýry umožní nabídnout obyvatelstvu vyhledávané místní speciality. Podmínkou úspěchu je zvládnutí technologie chovu a získávání mléka a legalizace jeho faremního zpracování a prodeje.

Mléčná plemena ovcí

Východofríská ovce

V našich podmínkách nejrozšířenější plemeno, využívané jako dojené. Toto plemeno ovcí bylo vyšlechtěno v Německu v oblasti východního Fríska. Plemeno je velkého tělesného rámce, vyznačuje se delší vlnou, neobrostlými končetinami, klabonosou hlavou, je bezrohé, jeho typickým poznávacím znakem je dlouhý, vlnou neobrostlý ocas. Hlava je také neobrostlá, nápadné jsou polosvislé široké uši. Vlnu má polojemnou, sortimentu B/C – C/D, roční stříž potní vlny u bahnic je 4,0-5,0 kg, u beranů 5,5-6,5 kg, délka 10-12 cm, výtěžnost vlny 60-65%. Živá hmotnost beranů dosahuje v průměru 85-110 kg, bahnic 65-75 kg.

Plemeno má velmi dobrou plodnost (170-200%) a vynikající mléčnou užitkovost – 300-400 litrů mléka za rok, je rané, bahnice se vyznačují výbornými mateřskými schopnostmi. Plemeno není příliš vhodné pro volnou pastvu velkých stád, protože ovce mají snahu rozptylovat se po celé pastvině a to ztěžuje manipulaci se stádem.

Lacaune

Francouzské plemeno ovcí s vynikající mléčnou užitkovostí. Jedná se o nejvýznamnější francouzské mléčné plemeno ovcí.

Původně plemeno s kombinovanou užitkovostí mléko/maso je v současnosti šlechtěno na dva plemenné rázy – masný lacauone a mléčný lacauone. Je středního tělesného rámce, s mírně klabonosou hlavou, bezrohé, uši jsou dlouhé, vodorovné. Jeho vlna je jemná, ovce mají často obrostlý pouze hřbet, krk a boky. Živá hmotnost beranů je 80-100 kg, bahnic 60-80 kg. Plemeno se vyznačuje velmi dlouhým plodným obdobím (u masného rázu se používají 3 bahnění za 2 roky), je velmi rané, vyniká vysokou mléčností a mateřskými schopnostmi. Průměrná délka laktace se pohybuje mezi 6-8 měsíci, množství nadojeného mléka běžně 250-300 litrů, lepší bahnice dojí přes 400, nejlepší až 700 litrů za laktaci. Plemeno se chová v řadě zemí světa buď v čistokrevné formě, nebo se používá k zušlechťování domácích plemen ovcí.

Zušlechťená valaška, romanovská ovce, cigája

Tato další plemena již nejsou specializovaná na mléčnou produkci. Jedná se o plemena s kombinovanou užitkovostí. Množství mléka získaného od jedné bahnice za laktaci je nižší než u výše uvedených plemen. Přesto jsou tato plemena v některých případech využívána jako dojená.

Systémy chovu ovcí

V chovu ovcí se setkáváme s různými systémy chovu, které se liší podle doby strávené zvířaty ve stáji nebo na pastvině, podle organizace krmení a podílu pastvy na celkové krmné dávce. Tyto systémy chovu lze zařadit do tří skupin.

Chov s celoročním pobytem zvířat na pastvině

V chovech dojených plemen ovcí se s tímto systémem nesetkáváme, je uplatňován u masných plemen.

Pastevní chov s pobytem zvířat ve stáji či dočasným ustájením

Zvířata jsou celodenně nebo po podstatnou část dne chována na pastvině, po většinu roku přichází nejméně jednou, zpravidla dvakrát denně do shromaždiště či stáje, kde jsou dojena a bývá jim předkládán přírůstek krmiva. Jsou navyklá na denní opakovanou manipulaci při dojení a tolerují i přítomnost cizí osoby. V zimním období je pobyt ve stáji či shromaždišti s úkryty častější, v případě extrémního počasí i souvislý po více dnů. V tomto období probíhá bahnění, aby byl odstav jehňat možný v měsíci dubnu. Podstatnou část krmné dávky tvoří po větší část roku pastva.

Mladý beran východofríské ovce na aukci

Typická bahnice plemene lacauone krátce po ostrihání a podojení

EPOS

Spolek poradců v ekologickém zemědělství ČR

Kotlářská 53, 602 00 Brno

tel./fax: +420 549 213 563

e-mail: epos@eposcr.eu

www.eposcr.eu

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

Tento metodický list byl vydán za podpory Ministerstva zemědělství ČR.

Tento systém chovu je uplatňován především u extenzivních chovů dojných plemen ovcí. Pokud je uplatňována pastva v oplůtcích, navazujících na stáj, je tento systém nenáročný na práci (s výjimkou vlastního dojení). Ovcím je zajištěna rozhodující část krmné dávky nejlevnějším způsobem – pastvou. Při dobré organizaci práce je dosahováno vysoké produkce ovčího mléka s vynikajícím poměrem hlavních složek a dalších, zdraví prospěšných látek. To umožní zajištění produkce kvalitních ovčích sýrů.

Stájový chov s pobytem zvířat ve výběhu či v pastevním výběhu

Zvířata jsou celodenně nebo po podstatnou část dne chována ve stáji, po většinu roku odchází nebo jsou vyháněna nejméně jednou denně do výběhu či pastevního výběhu. Ve stáji je jim předkládána podstatná část denní krmné dávky. Vybavení stáje, způsob řešení krmení a napájení ve stáji ovlivňují podstatným způsobem pohodu zvířat.

Zvířata jsou zpravidla dvakrát denně dojena. Jsou navyklá na denní opakovanou manipulaci při dojení a zpravidla běžně snášejí přítomnost cizí osoby a práci mechanizačních prostředků v těsné blízkosti (zakládání krmiva, odklizení výkalů). V zimním období a v případě extrémního počasí je pobyt ve výběhu či mimo stáj pouze krátkodobý.

Tento systém chovu je u dojných plemen ovcí prozatím uplatňován zcela výjimečně. Vysoká pracnost a náklady na manipulaci s krmivem převyšují výhody tohoto systému, jako nezávislost krmné dávky a tedy i složení mléka na roční době a vývoji počasí, možnost ovlivnit perzistenci laktační křivky ovcí složením krmné dávky apod. V současnosti se tento způsob chovu dojných ovcí častěji objevuje a rozšiřuje v intenzivních oblastech. Podmínkou je efektivní zhodnocení mléčné produkce, díky kterému uvedené výhody více vyniknou.

Výživa a krmení ovcí

Ačkoliv se traduje, že ovce je nenáročná zvíře, je nutné její výživě věnovat potřebnou pozornost. Ovce se sice na začátku březosti a mimo laktaci dokáže spokojit s chudou pastvou a případně dokrmem slámou, ale mimo toto období je na výživu náročná jako jakékoliv produkční zvíře.

V době růstu plodů, zejména u vícečetné březosti, se ovce neobejde bez přídatku jádra, případně bílkovinných a štavnatých krmiv. V opačném případě by odbourávání vlastních tukových zásob dosáhlo hranice, při níž je zdraví i život ovce i plodů ohroženo ketózou (hromadění zplodin přeměny tukových zásob na energii v krvi ovce). Kvalitní krmení v závěru březosti a začátku laktace zajistí dobrý nástup tvorby mléka, tedy i dobré nastartování růstu jehňat a produkce mléka. Kvalitní pastva pak může přispět k dalšímu vzestupu produkce.

Kromě kvalitní pastvy a v zimním období nezaplesnivělého sena je potřeba počítat na bahnici v době závěru březosti 0,25 – 0,3 kg/den jádra, v době plné laktace až 0,4 kg/den jádra.

Nezbytná je i dostatečná dávka minerálů ve formě lizu, který musí být ovcím neustále k dispozici.

Pastva ovcí

Pastva je v našich podmínkách v období od dubna do října **nejefektivnější způsob zajištění výživy** ovcí.

Salašnický způsob pastvy, kdy se ovce pod dohledem ovčáka pasou ve volném terénu, koncem osmdesátých let u nás prakticky zanikl. Stáda dojných ovcí v ČR jen výjimečně překračují počet 100 kusů ovcí a nejjednodušším systémem pro řízení pastvy je **oplůtková pastva** v několika oplocených oplůtcích, které jsou velikostí přizpůsobené velikosti stáda, úživnosti pastvy a období pastevní sezóny.

Stádo ovcí plemene lacaune na pastvě

Oplůtky jsou propojeny cestami tak, aby umožnily dvakrát denně příchod ovcí k dojrně. Vzdálenější oplůtky jsou využívány pro odchov jehnic, případně roček pro obnovu stáda a pro odchov beránků. Vhodné je umístění těchto kategorií na nejbližších pastvinách, aby nedocházelo k pokusům o uniknutí zvířat ve snaze o spojení se stádem dojných bahnic.

V jarním období je z důvodu velkého přirůstání píce nutné část oplůtek sklídit na senáž či seno, v období letních přísušků a na podzim je možno oplůtky spojovat a tím snižovat počet zvířat na hektar pastviny. Po skončení pastvy v konkrétním oplůtku je potřebné provést posečení nedopasků. Malé množství nedopasků je možné nechat ležet na pastvině, kde se stanou součástí půdního humusu. V případě většího množství je možné provést sečení nedopasků dva až tři dny před ukončením pastvy. Ovce většinu posečené a zavadlé hmoty posbírají a zužitkují.

Organizačně a pracovně nejnáročnější, ale z hlediska využití porostu nejefektivnější je **dávková pastva**, kdy je zvířatům přidělována denně jen taková část plochy, kterou dokonale spasou a přitom se dostatečně nasatí. Kvůli velké pracnosti se tento způsob prakticky nevyužívá.

V současné době se ve vyspělých zemích Evropy, kde je potřeba efektivního využití pastvy, používá systém **pastvy na krátkém porostu**. Podstatou systému jsou tato opatření:

1. Co nejranější zahájení pastvy v okamžiku, kdy po zimě při pohledu z dálky pastvina změní barvu z hnědé na zelenou. Tím dojde k tomu, že ovce jako první spásají rané plevelné druhy, zejména širokolisté šťovíky a dochází k postupnému vymizení těchto plevelů v porostu.
2. Velikost oplůtku a počet zvířat se v návaznosti na vývoj počasí (srážky, teplota) stanoví tak, aby průměrná výška porostu nepřekračovala 7 cm. Tím je zajištěno, že ovce konzumují denně nejčerstvější přírůstky travin, které jsou nejlépe stravitelné a obsahují nejvíce využitelných živin. Taková pastva zajistí vysokou produkci mléka s minimálním příkrmem jádra.
3. Zatížení pastviny je přitom tak velké, že prakticky nevznikají nedopasky. Pokud výjimečně ano, jsou to zpravidla jednotlivé rostliny nebo malé skupiny (např. kopřivy), které lze při obhůzce pastviny jednotlivě likvidovat podseknutím s následnou konzumací zvířaty.

Na krátkém porostu dojde velice rychle k návyku zvířat na kvalitní a čerstvou píci a ke stabilizaci trávicího systému zvířat.

Ustájení a welfare ovcí

Minimální standardy pro ochranu koz stanoví vyhláška č.208/2004 Sb. ve znění vyhlášky 464/2009 Sb., zejména v §1b (zařízení pro hospodářská zvířata), 1c (obecné požadavky na chov hospodářských zvířat), a zejména §4 (minimální standardy pro ochranu ovcí a koz). Je tedy potřebné se s těmito ustanoveními důkladně seznámit a předcházet různým fámám. Nejdůležitější ustanovení, zejména ta, která jsou často nesprávně interpretována:

- ovce lze jen výjimečně chovat jednotlivě, ve stájích musejí být bahnice před porodem a bahnice, které již rodily, ustájeny ve skupinových kotcích, pouze v období porodů a kojení mláďat mohou být ustájeny v individuálních kotcích; porody na pastvinách mohou probíhat jen u ovcí, které jsou adaptovány na prostředí a místní podmínky,
- dospělé ovce plemen chovaných pro produkci vlny se minimálně jednou za rok ostříhají. Stříhací strojky musejí být pravidelně čištěny a dezinfikovány, aby byly v provozuschopném stavu, a jejich provedení musí být přiměřené velikosti a věku zvířat. Před a během stříhání se s ovcemi zachází opatrně, aby se předešlo zranění. Rány způsobené během stříhání musejí být okamžitě ošetřeny,
- ostříhané ovce se nevyhánějí mimo ustájovací prostory, pokud lze ve vztahu ke klimatickým podmínkám předpokládat, že ostříhání rouna bude mít škodlivý vliv na jejich zdravotní a kondiční stav,
- zvláštní pozornost se musí věnovat stavu paznehtů; mezi preventivní opatření patří úprava paznehtů prováděná v pravidelných intervalech, aby se omezilo šíření hniloby paznehtů a jiných infekcí. Ovce nesmí být vypouštěny na pastviny, na nichž hrozí vážné nebezpečí kontaminace. Vchody a východy budov a výběhů se udržují v dobrém stavu, bez překážek a upravené tak, aby nedocházelo ke zranění zvířat nebo poškozování rouna,
- ohrazení musí být řádně provedeno a udržováno, aby se předešlo úniku a riziku poranění ovcí. Při použití drátěného pletiva musí být ohrazení často kontrolováno a udržováno v napjatém stavu, aby se do něj zejména rohaté ovce nezachytávaly. Elektrické ohradníky musí být řešeny a udržovány tak, aby elektrický impuls nebo dotek vyvolal jen okamžité zneklidnění ovce,
- ke střežení ovcí lze používat psy pouze tehdy, jsou-li pro tento účel vycvičeni, a to po době pozvolného navykání,
- jsou-li ovce chovány venku v bezpečných extenzivních podmínkách a je-li příznivé počasí, provádí se zevrubná kontrola zvířat a zařízení pro chov zvířat nejméně jedenkrát týdně. Prohlídky se však musí provádět častěji, je-li pohoda ovcí ohrožena, a to zejména v době porodů, po ostříhání nebo koupeli, v době zvýšeného nebezpečí napadení mouchami nebo predátory a po významných změnách v řízení chovu nebo jiných podmínkách,
- biologická potřeba vody je u ovcí kryta každodenně buď tak, že je jim podávána voda v dostatečném množství a náležité kvalitě, nebo je jim podáváno krmivo s dostatečným obsahem vody. Možná je i kombinace obou způsobů. Pouze krmivo s dostatečným množstvím vody nelze podávat u ovcí v laktaci,
- podlahová plocha ve stájích pro ovce musí být minimálně:
 - 0,15 m² na 10 kg živé hmotnosti u bahnic,
 - 0,15 m² na 10 kg živé hmotnosti u jehňat,
 - 0,25 m² na 10 kg živé hmotnosti u plemenných beranů ve skupinovém kotci,
 - 0,30 m² na 10 kg živé hmotnosti u plemenných beranů v individuálním kotci.

Bahnice plemene lacaune na dojrně

Získávání a ošetřování mléka

Ruční dojení ovcí je běžné v malých, převážně zájmových chovech. Už od počtu deseti či více zvířat začínají převládat výhody strojního dojení.

Výhodou strojního dojení je především úspora namáhavé práce a zlepšení hygieny získaného mléka. Úspora času je zpočátku minimální, kvůli potřebě pečlivého čištění dojícího stroje, ale při růstu počtu zvířat se úspora času zvyšuje. Osoby provádějící dojení nebo manipulující se syrovým mlékem musí mít vhodný čistý oděv a musí udržovat vysoký stupeň osobní čistoty.

V blízkosti místa dojení musí být k dispozici vhodná zařízení, která dojičům a osobám manipulujícím se syrovým mlékem a mlezivem umožní omytí rukou a paží. Dojení se musí provádět hygienicky, a zejména je třeba zajistit, aby před zahájením dojení byly struky, vemeno a přilehlé části čisté.

Faremní zpracování a tržní realizace mléka

Požadavky na prostory a vybavení

Zařízení k dojení a prostory pro skladování a chlazení mléka a mleziva a pro manipulaci s nimi musí být umístěny a konstruovány tak, aby se omezilo riziko kontaminace mléka. Prostory pro skladování mléka a mleziva musí být chráněny proti škůdcům, musí být dostatečně odděleny od prostor, kde jsou zvířata ustájena, a pokud je to nezbytné, musí mít vhodné chladičské zařízení.

Vybavení mléčnice a faremní prodejny